

תוכן עניינים

מבוא- עמ' 3

1. רב האיי גאון- "שיר תהילה לכבוד רב יהודה בן יוסף איש קירואן"- עמ' 4

1.1. מרכיבים ספרדיים בשיר- עמ' 5

1.1.1 מרכיבים מבניים- עמ' 5

משקל השיר- עמ' 6

החרוז המבריח- עמ' 7

מבנה הקצידה-שיר השבח- עמ' 7

1.1.2 מאפיינים תכניים- עמ' 9

1.2 מאפיינים ספרדיים שלא התקבלו אצל רב האיי גאון- עמ' 9

1.2.1 אי השימוש בלשון המקרא ושימוש בלשון חז"ל- עמ' 9

2. עלי הכהן אלוף : "שיר תהילה לכבוד דניאל בן עזריה"- עמ' 10

2.1 המשקל- עמ' 12

2.2 החרוז המבריח- עמ' 13

2.3 מבנה הקצידה- שיר השבח- עמ' 13

3. יהודה הלוי : "הריח מור"- עמ' 14

סיכום- עמ' 16

רשימת מקורות- עמ' 17

מבוא

בדיואנים של המשוררים מספרד תופסים שירי השבח את המקום המרכזי, סיבה הנעוצה באופייה החצרני של השירה העברית, והערבית, בספרד בימי הביניים כאשר תפקידם הראשי של משוררי החצר היה להודיע ברבים את תהילתו של הנדיב שתמך בהם ולשיר את שבחו ושבח בני ביתו. ואולם, מרבית התוכן שנוצק לתבניות חצרניות אלה נבע מקונבנציות ולא שיקף לרוב יחסים אמתיים של נדיב פטרוני ומשורר התלוי בו ורוב משוררינו הגדולים לא התפרנסו על שירתם ולא זכו לפרס בגין שירת השבח. תבניות אלו שיקפו בעיקרם את הנורמות של החברה הגבוהה כדרך המקובלת להבעת ידידות אמת, כך שמשורר שרצה להביע את הערכתו לידידו כתב לו שיר שבח שהיה בנוי על פי כללי שירי השבח הערביים- הקצידות. שירי השבח שימשו במקרים רבים כתחליף לאיגרות ולמכתבים פרוזאיים פשוטים.¹

לקראת סוף המאה האחת עשרה ובמהלך המאה השתיים עשרה הולכים כיבושי הסגנון הספרדי במזרח ומתרחבים. בצד שירי קודש בסגנון ספרדי מתרבים והולכים גם שירי חול מזרחיים נוסח ספרד, שהייתה בעבר מושפעת מארץ ישראל ומבבל, והופכת להיות משפיעה וארצות המזרח כולם הולכות ונתפסות אט אט כשלוחותיה.

בעבודה זו ברצוני לבחון שני שירי שבח שנכתבו במזרח במאה ה-11 לעומת שיר שנכתב בספרד ולבדוק את הדמיון והשוני בין שירי החטיבות השונות מבחינת התכנים והאמצעים הלשוניים. השירים בהם אעסוק בעבודה זו הינם: בחטיבה המזרחית אבחן את השיר "שיר תהילה לכבוד רב יהודה בן יוסף איש קירואן" מאת רב האיי גאון שפעל בבבל ואת השיר "שיר תהילה לכבוד דניאל בן עזריה" שנכתב על ידי עלי הכהן בן אלוף שפעל במצרים, ובחטיבה הספרדית אבחן את השיר "הריח מור" מאת יהודה הלוי.

שאלת המחקר שלי הינה: מה הוא הקשר בין שירי השבח שנכתבו במזרח לאלו שנכתבו בספרד?

¹ אליצור, ש' (2004). שירת החול העברית בספרד המוסלמית. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה. כרך שני עמ' 275.

1. רב האיי גאון- "שיר תהילה לכבוד רב יהודה בן יוסף איש קירואן"

רב האיי גאון היה ראש ישיבת פומדיטא בבל ואחרון [גאוני בבל](#), בנו של [הרב שרירא גאון](#). הוא נולד בשנת 939 ונפטר בגיל 99 בשנת 1038. בצעירותו הייתה השירה הספרדית בחיתוליה, ואילו כשנפטר כבר היה שמואל הנגיד בן 45 והספיק לחבר חלק נכבד מיצירותיו. לדעתו של פליישר² יצירתו של גאון מסקרנת הן בבחינת המקום בה נכתבה בבל, מאחר ויצירותיו מוסיפות לידיעות המועטות על הפייטנות במטרופולין המזרח, והן מבחינת הזמן בהן נכתבו שהוא זמן שקיעתה של הפייטנות המזרחית ועלייתה של הפייטנות הספרדית. לדעתו, יצירתו של גאון משקפת תקופה אמביוולנטית זו ומדגימה מה היה נראה כעיקר מצד פייטני המזרח מחידושי הפייטנות הספרדית ומה היה נראה כטפל, מה נראה כחידוש הגון ומה חידוש שלא ניתן לקבלו.

בראשית המאה האחת עשרה עדיין הייתה השירה העברית החדשה במצב התחלתי והכשרו של גדול כרב האיי פתח לשירה החדשה את האופקים שבלעדיהם אפשר שהייתה נשארת ספונה לנצח בארמונותיהם של העשירים. מכל הבחינות הללו נודעת ליצירותיו של רב האיי ולשירי החול המעטים שלו, חשיבות מיוחדת בתולדות השירה העברית. כלומר, סמכותו של ר' האיי גאון הכשירה את הדפוס הספרדי לבני דורו ולבאים אחריו.

רב האיי לא כתב שירי חול רבים ובסך הכל נשארו ממנו שני שירי תהילה מובהקים: ושניהם יצאו לנמענים מבני קירואן. אחת אל אברהם בן עטא נגיד קירואן ואחת אל רב יהודה בן יוסף ראש הסדר, פרנס ומנהיג רב פעלים, מעשירי קירואן הגדולים, כאשר שני האישים תפסו בעיר הזאת עמדה של מנהיגות. דרך טיפולם של רב שרירא ובנו רב האיי בקשרים עמם מלמדת הן על תבונת מנהיגותם של הללו ולא פחות מכך על גדולתם, חשיבותם ומשקלם של שני בני שיחם. השיר שכתב אל רבי יהודה הוא המקיף יותר וכן קדם למשנהו גם בזמן, לדעתו של פליישר מניתוח סגנונם של השירים, ובשיר זה ברצוני לעסוק בעבודה זו.

פליישר טוען כי שיר התהילה של רבי האיי גאון לכבוד רב יהודה בן יוסף ראש הסדר איש קירואן שנכתב ככל הנראה באה האחת עשרה, הוא אבן פינה בחקר השירה העברית של ימי הביניים, ונמנה

² פליישר, ע'. (1995). עמ' 453.